

بررسی شیوه‌های ابراز وجود دانشجو- معلمان از منظر اساتید (مورد مطالعه دانشگاه فرهنگیان کرمانشاه)

A Study of Student-Teachers' Assertiveness From professors' view: Case Study of Farhangian University, Kermanshah Province

Mohammad Rahim Safari
 Assistant Professor in Farhangian University
mrsafari589@yahoo.com

محمد رحیم صفری
 استادیار دانشگاه فرهنگیان

چکیده

Abstract

Assertiveness as a life skill is considered the core of interpersonal behaviors and key to human interactions, and is the result of social interaction which is produced and reproduced in socialization and re-socialization process. The current article, on the one hand, seeks to study the procedures that are asserted by student-teachers in their interactions with professors, staff and other student-teachers from the perspective of the professors in Farhangian University. On the other hand, the article intends to examine the assertiveness-related items which are neglected by student-teachers from the perspective of the professors. Research methodology is qualitative, and sampling method is theoretical-purposive. The data collection technique is semi-standard interview with 15 professors who have taught for at least six semesters in the present university, and the technique was completed based on theoretical saturation. For data analysis, the interviews were coded and analyzed based on their content. Then they turned into concepts, and reconstructed semantically into major issues. Based on the findings, the most significant assertiveness method for student-teachers from the perspective of professors were semantically reconstructed and then divided into three major categories including "belief in Islamic foundations and values", "teacher's professional development" and "application of modern technology". In addition, from the perspective of the interviewees, in terms of assertiveness, student-teachers did neglect two major issues including "critical thinking" and "research-seeking spirit".

ابراز وجود به مثابه یکی از مهارت‌های زندگی، قلب رفتار بین فردی، کلید ارتباط‌های انسانی و حاصل تعامل اجتماعی است که در فرایند جامعه‌پذیری و بازجامعه‌پذیری، تولید و بازتولید می‌شود. هدف این پژوهش، از یک طرف، مطالعه شیوه‌هایی است که دانشجو-معلمان در فرایند تعاملات خویش با اساتید، کارکنان و دانشجو-معلمان دیگر، از منظر اساتید این دانشگاه، ابراز وجود می‌کنند؛ از طرف دیگر، مطالعه مقولاتی است که از منظر اساتید، دانشجو-معلمان، در ابراز وجود مورد غفلت قرار می‌دهند. روش مطالعه، کیفی؛ روش نمونه‌گیری، نظری-هدفمند؛ تکنیک جمع‌آوری داده‌ها، مصاحبه نیمه-استاندارد با ۱۵ نفر از اساتیدی که در این دانشگاه حداقل شش‌ترم تدریس داشته‌اند بوده و بر اساس اشباع نظری پایان یافته است. جهت تحلیل یافته‌ها، مصاحبه‌ها ابتدا تحلیل محتوا و کدگذاری شده‌اند؛ سپس به مفاهیم تبدیل و پس‌از آن به مقولات عمده بازسازی معنایی شده‌اند. با توجه به یافته‌ها، عمده‌ترین شیوه‌های ابراز وجود دانشجو-معلمان از نظر اساتید، در سه مقوله عمده «اعتقاد به مبانی و ارزش‌های اسلامی»، «توسعه حرفه‌ای معلم» و «استفاده از فناوری‌های نوین» بازسازی معنایی گردیده‌اند. همین‌طور از نظر مصاحبه‌شوندگان، دانشجو-معلمان در ابراز وجود، به دو مؤلفه «تفکر انتقادی» و «روحیه پژوهشگری» بی‌توجه بوده‌اند و از آن‌ها غفلت کرده‌اند.

Keywords: Assertiveness; Student-Teachers; Farhangian University.

کلمات کلیدی: ابراز وجود، دانشجو-معلمان، دانشگاه فرهنگیان

مقدمه

انسان در جامعه و در ارتباط با دیگران به حیات اجتماعی خویش استمرار می‌بخشد. این ارتباط در چارچوب تعامل اجتماعی معنا می‌یابد؛ فرآیندی که طی آن مردم همراه با دیگران یا در پاسخ به آن‌ها عمل می‌کنند و مبنای همه گروه‌ها و ارتباطات اجتماعی است (کندال^۱، ۱۳۹۳، ۱۹۲). تعامل اجتماعی در چارچوب جامعه‌پذیری رخ می‌دهد؛ جامعه‌پذیری فرآیند مادام‌العمر تعامل اجتماعی است که طی آن افراد، هویت و مهارت‌های جسمی، روانی و اجتماعی مورد نیاز خویش برای بقا را کسب می‌کنند. جامعه‌پذیری جامعه را قادر می‌سازد تا با انتقال فرهنگ خود از یک نسل به نسل بعد به بازتولید خود بپردازد؛ در این فرایند، به‌طور هم‌زمان ما تحت تأثیر پاره فرهنگ‌های

¹. Diana Kendall

طبقه، نژاد، قومیت، مذهب و جنسیت هستیم. علاوه بر این هر یک از ما تجربه‌های منحصر به فردی در خانواده و گروه‌های دوستانه خویش به دست می‌آوریم (همان ۱۳۹۳، ۱۴۵-۱۴۳). جامعه‌پذیری در طول دوران حیات اتفاق می‌افتد؛ اما برخی از آموخته‌های افراد در طی فرایند جامعه‌پذیری با چالش روبرو می‌شوند. باز جامعه‌پذیری^۱ فرایند یادگیری نگرش‌ها، ارزش‌ها و رفتارهای جدیدی است که با تجربه قبلی و پیشینه فرد تفاوت دارد و ممکن است به صورت داوطلبانه یا غیر داوطلبانه باشد. در باز جامعه‌پذیری داوطلبانه، افراد به صورت اختیاری به فکر موقعیت جدیدی می‌افتند و آن را می‌پذیرند؛ دانشجوی شدن مصداق این رفتار است. باز جامعه‌پذیری غیر داوطلبانه برخلاف خواست فرد رخ می‌دهد و در واقع یک نهاد مطلق^۲ شکل می‌گیرد؛ جایی که افرادی برای مدتی معین از جامعه جدا می‌شوند و تحت کنترل کسانی هستند که آن نهاد را اداره می‌کنند (گیدنز^۳ ۱۳۸۲، ۱۸۴؛ کندال ۱۳۹۳، ۱۹۲). دانشگاه فرهنگیان ضمن این که دارای ویژگی یک نهاد با خصلت باز جامعه‌پذیری داوطلبانه است دارای ویژگی‌های یک نهاد با خصلت باز جامعه‌پذیری غیر داوطلبانه نیز هست. به عبارت دیگر برای دانشجوی-معلمان خود، محدودیت‌هایی نیز ایجاد می‌کند تا به اهداف مورد نظر خویش که توسعه حرفه‌ای معلم است دست یابد. برای دانشجوی-معلمان، یکی از دستاوردهای جامعه‌پذیری و باز جامعه‌پذیری، کسب مهارت‌های زندگی است و یکی از این مهارت‌ها، ابراز وجود^۴ است. از نظر استن‌هوپ^۵ و لنکاستر^۶ (۱۹۹۸) ابراز وجود به این معنی است که افراد در یک چارچوب منظم بر اساس اهداف مشخص، با دیگران ارتباط برقرار نمایند؛ ارتباطی که بر اساس اعتماد، خلاقیت، وظیفه‌شناسی و حفظ خصوصیات حرفه‌ای است. ابراز وجود، هسته‌ی رفتار بین فردی و کلید ارتباط‌های انسانی است (لین^۷ و همکاران، ۲۰۰۴). بر اساس دیدگاه آلبرتی و ایمونز^۸ (۱۹۷۷) نیز، ابراز وجود، یک مهارت و کفایت در ارتباط‌های بین فردی تلقی می‌شود. لذا برنامه آموزش ابراز وجود می‌تواند اطلاعات، باورها و رفتارهای عزت‌نفس، خودکارآمدی، سلامت عمومی و جرأت‌ورزی را بهبود بخشد؛ به طوری که آن‌ها بتوانند دیدگاه خود را تغییر داده و روابط بین فردی ایجاد نمایند (وستون و ونت، ۱۹۹۹؛ آلبرتی و ایمونز، ۲۰۰۱؛ لاندازابال^۹، ۲۰۰۱؛ به نقل از جلالی و پوراحمدی ۱۳۸۹). آزیس، گرانگر^{۱۰} و همکاران (۱۹۹۹؛ به نقل از عمیدنیا و همکاران، ۱۳۸۹) نیز معتقدند که ابراز وجود، یک کارکرد فردی است که به سازگاری تعامل اجتماعی کمک می‌کند. ابراز وجود توانایی بیان خویش به طور روشن، مستقیم و شایسته، ارج نهادن به احساس و فکر خود، عزت و حرمت برای خویش قائل شدن و شناخت توانایی‌ها و محدودیت‌های خویش است (ریس و گراهام ۱۳۷۹). به نظر لازاروس^{۱۱} (۱۹۷۱) رفتار مبتنی بر ابراز وجود، روشی برای احقاق حق است و با آن می‌توان روابط نامناسب افراد را اصلاح کرد. وی تأکید دارد که در فرایند آموزش، باید چهار نوع پاسخ را به مراجعان آموزش داد: رد تقاضا؛ جلب محبت دیگران و مطرح کردن درخواست‌های خویش؛ ابراز احساسات مثبت و منفی و شروع، ادامه و پایان دادن به گفتگو (هارجی و همکاران ۱۳۷۷، ۳۴۷-۳۴۵). ابراز وجود، باعث بهبود عزت‌نفس، افزایش تعاملات میان فردی، مهارت در ارتباط، کاهش اضطراب اجتماعی (لین و همکاران ۲۰۰۴؛ نوتا و سورسی^{۱۲} ۲۰۰۳؛ پترسون^{۱۳} و همکاران ۲۰۰۲؛ لنت^{۱۴} و همکاران ۲۰۰۰؛ به نقل از عمیدنیا و دیگران ۱۳۸۹) می‌شود. این نکته زمانی برجسته‌تر می‌شود که برای دانشگاه فرهنگیان نقشی دوگانه قائل شویم؛ از یک طرف نقشی تعیین‌کننده در حوزه‌های مختلف از جمله آموزش و تولید علم، کسب مهارت‌های شغلی و حرفه‌ای، هویت‌یابی فردی و اجتماعی و آمادگی فرد جهت ورود به عرصه زندگی اجتماعی و شهروندی که این حوزه فعالیت دانشگاه مورد مطالعه، با سایر دانشگاه‌ها مشترک است. از طرف دیگر تربیت فردی که بتواند این ویژگی‌ها را درونی و آن را به دانش‌آموزان به‌عنوان آینده‌سازان جامعه منتقل کند.

1-Resocialization

2-total institution

3. Anthony Giddens

4-assertiveness

5. Stenhoop

6. Lancaster

7. Lin

8. Alberty and Immunes

9. Lendazabal

10. Azie and Granger

11. Lazarus

12. Nota and Sorse

13. Patterson

14. Linet

تأکید بر دانش آموزان از این جهت اهمیت دارد که این قشر، در طول زندگی روزمره، به صورت توأمان با فرصت‌ها و چالش‌هایی روبرو هستند لذا باید به آن‌ها کمک شود تا از فرصت‌های پیش‌رو با حداقل خطرات به حداکثر بهره دست یابند؛ در واقع این رسالت، بر عهده دانشجو-معلمانی است که جهت تصدی شغل معلمی تربیت می‌شوند. لذا در جریان تربیت حرفه‌ای، خود باید این خصائص را اخذ و مبنای عمل خویش قرار دهند.

حال یکی از دو سؤال اصلی این پژوهش این است که از نظر اساتید این دانشگاه، دانشجو-معلمان چگونه مهارت ابراز وجود را در فرایند تعاملات روزمره خویش با اساتید، کارکنان و دانشجو-معلمان دیگر، بروز می‌دهند؟ همین‌طور از نظر مصاحبه‌شوندگان، هنگام ابراز وجود، دانشجو-معلمان چه مؤلفه‌هایی را مورد غفلت قرار می‌دهند؟

حسینی و امام وردی (۱۳۹۶) پژوهشی با عنوان «اثربخشی شناخت درمانی گروهی مبتنی بر ذهن آگاهی در ابراز وجود زنان مبتلا به سرطان سینه» انجام داده‌اند. بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر می‌توان از شناخت درمانی مبتنی بر ذهن آگاهی در جهت کاهش باورهای ناکارآمد بیماران مبتلا به سرطان در کنار درمان‌های پزشکی در بخش آنکولوژی استفاده نمود.

کیا، شعبانی، احقر و مدانلو (۱۳۹۵) در پژوهش خود تحت عنوان «تأثیر آموزش مهارت ابراز وجود بر عزت‌نفس دانش آموزان» به این نتیجه رسیدند که: با توجه به یافته‌های مطالعه حاضر، ارائه خدمات مشاوره‌ای و آموزش مهارت‌های زندگی نظیر مهارت ابراز وجود به شیوه کارگاهی، به‌منظور افزایش عزت‌نفس دانش آموزان ضروری به نظر می‌رسد تا علاوه بر افزایش دانش، منجر به بهبود مهارت‌های زندگی و در نتیجه ارتقا سلامت روان آنان گردد.

نتایج پژوهش مقیمیان، امینی و کاشانی (۱۳۹۵) تحت عنوان «تأثیر گشتالت درمانی بر ابراز وجود دانشجویان پرستاری» نشان داد که گشتالت درمانی بر افزایش میزان ابراز وجود مؤثر است. از این‌رو با توجه به این نتایج می‌توان پیشنهاد نمود که از درمان فوق به‌صورت انتخابی به‌عنوان یک شیوه روان‌درمانی در جهت مؤلفه‌های ناکارآمد در ابراز وجود استفاده شود.

کجباف، نقوی و عرب بافرانی (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان «تأثیر خودکارآمدی، توانمندسازی و شادکامی بر ابراز وجود معلمان» به این نتیجه دست یافتند که: تمام متغیرهای مورد بررسی با همدیگر ارتباط معناداری دارند. همچنین با بررسی میزان ارتباط متغیر ابراز وجود با سایر متغیرها مشخص شد اگر همه متغیرها وارد معادله شوند، خودکارآمدی و شادکامی رابطه معنی‌داری با ابراز وجود دارند، ولی توانمندسازی، رابطه معناداری با ابراز وجود ندارد.

خلعتبری (۱۳۹۴) در پژوهش خود با عنوان «تعیین اثربخشی آموزش ابراز وجود بر میزان خلاقیت دانش آموزان پسر دوره ابتدایی» نشان داد که آموزش گروهی ابراز وجود باعث افزایش خلاقیت دانش آموزان شده است.

مقیمیان و امینی (۱۳۹۳) پژوهشی با عنوان «مقایسه تأثیر گشتالت درمانی و درمان شناختی رفتاری آلیس بر ابراز وجود دانشجویان پرستاری» انجام دادند. این پژوهش نتایج گشتالت درمانی و درمان شناختی آلیس را یکسان می‌داند. با توجه به نتایج می‌توان از روش‌های فوق به‌صورت انتخابی به‌عنوان شیوه‌های روان‌درمانی در جهت کاهش مؤلفه‌ها و باورهای ناکارآمد دانشجویان پرستاری استفاده نمود.

شهیدی و صریحی (۱۳۹۲) در پژوهشی تحت عنوان «رابطه روش‌های فرزند پروری با توانایی ابراز وجود و بررسی تأثیر برنامه آموزشی ابراز وجود در دانش آموزان» به این نتیجه رسیدند که: بین میزان توانایی ابراز وجود دانش آموزان با توجه به روش فرزند پروری در خانواده تفاوت وجود دارد. همچنین نشان داده است آموزش برنامه‌های ابراز وجود، توانایی ابراز وجود دانش آموزان با نمره ابراز وجود پایین را که در این برنامه‌های آموزشی شرکت داشتند افزایش می‌دهد.

مطالعه ابوترابی کاشانی و همکاران (۱۳۹۲)؛ به نقل از کیا و همکاران، (۱۳۹۵) نشان داد که آموزش مهارت‌های زندگی با تأکید بر مهارت ابراز وجود، عزت‌نفس دانش آموزان دختر ۹-۱۱ سال را افزایش داد.

نتایج پژوهش جلالی و پوراحمدی (۱۳۸۹) تحت عنوان «اثربخشی آموزش ابراز وجود بر سلامت روان‌شناختی و عزت‌نفس نوجوانان» نشان داد که نمره عزت‌نفس و نمره کلی سلامت روانی و زیرگروه‌های آن (نارسایی کنش ورزشی اجتماعی، اضطراب و افسردگی) به‌صورت معنی‌داری تغییر یافته است.

عمیدنیا، نیسی و سودانی (۱۳۸۹) در پژوهش خود تحت عنوان «ابراز وجود و میزان سازگاری فردی-اجتماعی در دانشجویان دختر» به این نتیجه رسید که نتایج حاصل از تحلیل داده‌ها به روش رگرسیون چندمتغیری نشان داد که بین ابراز وجود و سازگاری فردی دانشجویان دختر و خرده مقیاس‌های آن‌ها، همچنین بین ابراز وجود و سازگاری اجتماعی دانشجویان و خرده مقیاس‌های آن‌ها، رابطه‌ای مثبت وجود دارد.

لین و همکاران (۲۰۱۲؛ به نقل از کیاء و همکاران، ۱۳۹۵) در پژوهش خود نیز دریافتند که آموزش مهارت ابراز وجود، نه تنها باعث بهبود مهارت ابراز وجود دانشجویان پرستاری و پزشکی می‌شود بلکه عزت‌نفس آنان را نیز افزایش می‌دهد.

همچنین نتایج پژوهش باک^۱ (۲۰۱۲) بیانگر ارتباط منفی بین سبک دل‌بستگی اضطرابی و ابراز وجود است. در این پژوهش در دیگر سبک‌های دل‌بستگی با ابراز وجود رابطه‌ای مشاهده نشد؛ بنابراین تحقیق توانایی ابراز وجود در افراد دارای سبک‌های دل‌بستگی نایمن (اضطرابی و اجتنابی)، بسیار کمتر از افراد دارای سبک‌های دل‌بستگی ایمن است.

یافته‌های پژوهش ترنر^۲ (۲۰۱۱) بیانگر آن است که بین سبک‌های دل‌بستگی اجتنابی و اضطرابی با ابراز وجود و پرخاشگری روان‌شناختی، ارتباط معنادار وجود دارد، به این ترتیب که بین سبک‌های دل‌بستگی نایمن با ابراز وجود رابطه منفی و با پرخاشگری رابطه مثبت وجود داشت. همچنین رابطه سبک دل‌بستگی ایمن با ابراز وجود، مثبت و با پرخاشگری، منفی بود. لذا در این پژوهش رفتارهای پرخاشگرانه، بیشتر در افراد با سبک دل‌بستگی نایمن دیده می‌شد.

همچنین نوتا و همکاران (۲۰۱۱) در پژوهشی با عنوان «بررسی چندگانه خودمختاری در نوجوانان» نشان دادند که ابراز وجود به‌عنوان یکی از سطوح خودمختاری، بر اساس سن و جنس متفاوت است.

یافته‌های پژوهش کالیک^۳ (۲۰۱۰) نیز بیانگر آن است که بین ابراز وجود و دل‌بستگی به والدین در نوجوانان ارتباط معناداری وجود دارد و البته این نتایج حاکی از تفاوت‌های جنسیتی در این رابطه بوده است. به این صورت که دختران در جدایی از والدین و رسیدن به استقلال مشکلات بیشتری را تجربه می‌کنند در حالی که این علائم در پسران کمتر دیده می‌شود.

روش‌شناسی

در این پژوهش از نظر روش‌شناختی، موضعی کیفی اتخاذ گردیده و جهت جمع‌آوری داده‌ها از تکنیک مصاحبه نیمه استاندارد به‌عنوان شیوه تکامل یافته مصاحبه نیمه-ساخت یافته استفاده شده که توسط شیله و گروبن مطرح شده است. شیله و گروبن^۴ (۱۹۸۸) تکنیک مصاحبه نیمه استاندارد را برای بازسازی نظریه‌های شخصی به‌عنوان شکل بسط یافته‌ای از مصاحبه نیمه ساخت یافته مطرح می‌کنند. آن‌ها این رویکرد را برای مطالعه نظریه‌های شخصی به‌مانند الگوی ویژه برای مطالعه دانش روزمره به وجود آوردند و آن را به‌مثابه مخزن پیچیده‌ای از دانش درباره موضوع مورد مطالعه در میدان‌هایی نظیر مدرسه و سایر مراکز کار حرفه‌ای بسط دادند. در این تکنیک هر موضوعی با یک سؤال باز شروع می‌شود و مصاحبه‌شونده به‌صورت خودانگیز^۵ به سؤال پاسخ می‌دهد و سپس آن را با یک سؤال مواجهه‌ای^۶ به پایان می‌برد. سؤالات مواجهه‌ای، به نظریه‌ها و روابطی که مصاحبه‌شونده تا آن لحظه مطرح کرده است واکنش نشان می‌دهد تا آن‌ها بدین طریق این تصورات را در پرتو بدل‌های رقیبشان مورد بازنگری انتقادی قرار دهند. سپس از تکنیک ساختارگذاری^۷ (SLT)^۸ استفاده می‌شود. در این مرحله، رئوس مطالب مرحله اول پیاده و به‌طور اجمالی تحلیل محتوا می‌شود. در نشست دوم، اصلی‌ترین اظهارات مصاحبه‌شونده به شکل مفاهیم در اختیار وی قرار می‌گیرد. این نشست یک یا حداکثر دو هفته بعد از مصاحبه اول صورت می‌گیرد. با این کار، اعتبار گزاره‌های مصاحبه قبلی توسط مصاحبه‌شونده ارزیابی می‌شود (فلیک ۱۳۸۷، ۱۷۲-۱۷۷).

بر این اساس در این پژوهش، در قالب یک سؤال کلی از استاد خواسته می‌شود «شیوه‌های ابراز وجود دانشجویان-معلمان در کلاس درس، در ارتباط با دانشجویان-معلمان دیگر، در ارتباط با کارکنان و مراجعات مشاوره‌ای به آن‌ها» را مورد بحث قرار دهند. همین‌طور، در فرایند ابراز وجود، «مؤلفه‌هایی را که از نظر آن‌ها از سوی دانشجویان-معلمان مورد غفلت قرار می‌گیرد» مورد بحث قرار دهند. جهت عرضه سؤال مواجهه‌ای، اظهارات مخالف با نظر وی در خصوص موافقت یا مخالفت با مقوله بیان شده، مطرح می‌گردد. جهت استفاده از تکنیک ساختارگذاری، محتوای مصاحبه وی تحلیل و در قالب جملات در اختیار مصاحبه‌شونده قرار می‌گیرد تا در صورت تغییر نظر، به اصلاح و جرح و تعدیل نظر خویش بپردازد.

1. Buck

2. Turner

3. Kyleck

4. Shyle and Gruben

5-Spontaneously

6-Confrontational

7. Structure Technique

8-Structure Laying Technique

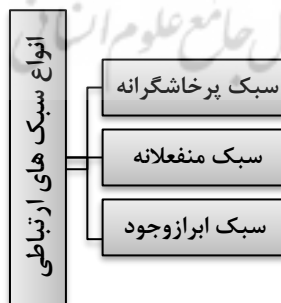
جامعه آماری این پژوهش را اساتید دانشگاه فرهنگیان استان کرمانشاه تشکیل می‌دهد که در ترم جاری سال تحصیلی ۹۶-۹۷ به صورت موظف، به تدریس اشتغال و تجربه تدریس حداقل ۶ ترم مستمر در این دانشگاه را دارند و نسبت به زمینه‌های موضوع و نیازهای دانشگاه آگاهی دارند. در این پژوهش از نمونه‌گیری کیفی استفاده می‌شود. روش نمونه‌گیری کیفی این پژوهش، نظری و هدفمند است و سعی می‌شود نمونه بر اساس آگاهی از جمعیت و عناصر آن، ماهیت تحقیق و به‌طور خلاصه اهداف تحقیق انتخاب شود (ببی ۱۳۸۱: ۴۰۵-۴۰۴). در این روش، هدف، دستیابی به بینشی در باب پدیده مورد نظر است نه تعمیم تجربی از یک نمونه به یک جمعیت (محمدپور ۱۳۸۹، ۹۴). لذا سعی می‌شود نمونه‌هایی انتخاب شوند که بیشترین اطلاعات را در زمینه مورد مطالعه در اختیار محقق قرار دهند؛ بنابراین در این پژوهش اساتیدی انتخاب گردیده‌اند که در ارتباط با انجمن‌های علمی و کانون‌های فرهنگی دانشجویی و در امور مربوط به کلاس و برقراری ارتباط با دانشجو-معلم از نظر گروه آموزشی و آموزش پروری کنشگرانی فعال و کارآمد بوده‌اند. در این راستا از بین اساتید، ۱۵ استاد (۱۰ استاد مرد و ۵ استاد زن) با اطلاع قبلی، مورد مصاحبه قرار گرفتند که از ۳ مصاحبه آخر چیز جدیدی به دست نیامد لذا به اشباع نظری منتهی شد.

جهت پايی داده‌ها به‌منزله معیاری برای ارزیابی کیفیت بر اساس رویه تحقیق (فلیک ۱۳۸۷، ۴۱۲)، اول، از پژوهشگر آموزش‌دیده در مصاحبه استفاده شد؛ دوم، تمام مصاحبه‌ها توسط یک پژوهشگر انجام گردید؛ سوم، ابتدا چند مصاحبه آزمایشی انجام شد سپس راهنمای مصاحبه‌ای تدوین گردید که در این راهنما تا حدودی سؤال «خودانگیزخته» و سؤالات «مواجهه‌ای» در آن پیش‌بینی گردید. جهت ارزیابی اعتبار از روش ارتباطی استفاده شد که مبتنی بر موافقت مصاحبه‌شوندگان با محتویات اظهاراتشان و خودارزیابی^۱ پس از مصاحبه اخذ شده، است (فلیک ۱۳۸۷: ۴۱۶-۴۱۵ و ۴۴۲). در قالب تکنیک ساختارگذاری، یک هفته بعد، تمام داده‌های جمع‌آوری شده، استخراج و توسط مصاحبه‌شوندگان مورد تأیید و یا اصلاح قرار گرفت.

جهت تحلیل یافته‌ها، پس از انجام مصاحبه، ابتدا مصاحبه‌ها تحلیل محتوا و کدگذاری خواهند شد تا مفاهیم مورد نظر مصاحبه‌شوندگان استخراج شوند. پس از آن، مفاهیم استخراج شده از مصاحبه‌ها، با مصاحبه‌شونده مورد بحث قرار می‌گیرند؛ در این صورت اگر جرح و تعدیلی در برداشت از مصاحبه مورد نظر وی باشد اعمال می‌گردد. سپس مفاهیم در قالب مقولات اصلی بازسازی معنایی خواهند شد تا مقولات مربوط به شیوه‌های ابراز وجود و همین‌طور مقولات مغفول مانده مشخص گردند.

یافته‌های پژوهش

با توجه به مباحثی که مطرح گردید انسان همواره تلاش می‌کنند تا مهارت لازم را برای تسهیل امر ارتباط خویش با دیگران در فرآیند تعامل اجتماعی کسب نماید و استمرار زندگی اجتماعی خویش را تحقق بخشد. در جریان کنش و واکنش فرد با دیگران، می‌توان شاهد سه نوع برخورد یا به زبان ساده‌تر، سه سبک ارتباطی بود: سبک ارتباطی پرخاشگرانه، سبک ارتباطی منفعلانه و سبک ارتباطی ابراز وجود.

شکل ۱: انواع سبک های ارتباطی

۱- سبک های ارتباطی پرخاشگرانه: در این نوع ارتباط فرد با تهدید کردن و تضييع حق ديگران، به شیوه‌ای توهین‌آمیز برخورد می‌کند. در سبک پرخاشگرانه باور فرد بر این است که همه باید مثل او باشند، او هرگز اشتباه نمی‌کند، حق با او است، صرفاً سایرین اشتباه می‌کنند و همیشه خود را همه‌چیزدان می‌داند. این‌گونه افراد ذهنشان بسته است و اجازه ورود هر نوع اطلاعاتی را نمی‌دهند و به‌طور کلی

¹-Self-assessment

شنونده‌ای ضعیف هستند، خود را رئیس می‌دانند و دیگران را تحقیر می‌کنند حتی ممکن است دیگران را مورد حمله فیزیکی-کلامی و... قرار دهند. افرادی که سبک برقراری ارتباطشان پرخاشگرانه است رفتار خشم را در دیگران برمی‌انگیزند و باعث ایجاد مقاومت، برخورد دفاعی، دروغ‌گویی، پنهان‌کاری و ... در فرد مقابل می‌شوند

۲- سبک‌های ارتباطی منفعلانه: در این نوع ارتباط فرد با عذرخواهی افراطی و کوچک‌انگاری خود، تمامی افکار، احساس‌ها و حقوق شخصی خود را به نفع طرف مقابل نادیده می‌گیرد. باور افراد با سبک منفعلانه این است که هرگز عواطف واقعی خویش را ابراز نکنند، طوفان ایجاد نکنند، مخالفت نکنند، حق دیگران را بیشتر از حق خود بدانند و یا خود را به دردرس نیندازند. این‌گونه افراد همیشه به‌صورت غیرمستقیم موافق انجام کار و محتاط می‌باشند. هم‌چنین سعی می‌کنند هوای هر دو طرف را داشته‌باشند و دائماً بدون آنکه لازم باشد عذرخواهی می‌کنند؛ به‌جای اقدام کردن شکوه و شکایت می‌کنند و اجازه می‌دهند دیگران برای آن‌ها تصمیم بگیرند. این‌گونه باورها و رفتارها در این افراد باعث پرتوقع کردن دیگران می‌شود و دلیل تراشی را در دیگران برمی‌انگیزد.

۳- سبک‌های ارتباطی ابراز وجود (جرأت‌مندانه): مهارت ابراز وجود در رفتار جرأت‌ورزانه مبتنی بر ارتباطات میان فردی است و نقش تعیین‌کننده‌ای در تعاملات اجتماعی بازی می‌کند؛ درواقع گونه‌ای از ارتباط است که در آن هر احساسی به‌جز اضطراب، به‌راحتی ابراز شده و نتیجه آن حرکت به‌سوی اهداف و مقاصد شخصی بدون ضایع کردن حق دیگران است. این سبک، به دنبال خویش بهبود عزت‌نفس، مهارت ارتباط با دیگران، کاهش اضطراب اجتماعی، مهارت خلاقیت و نوآوری، قدرت تصمیم‌گیری، احساس خودکارآمدی، قدرت کنترل درونی و اعتمادبه‌نفس را به دنبال می‌آورد؛ لذا فرد در مقابل انواع مشکلات و مسائل زندگی، فشارهای روانی، تهدیدها و حوادث ناگوار مقاوم‌تر و پایدارتر خواهد بود.

با عنایت به مصاحبه‌های صورت گرفته، مجموعه مفاهیم مورد تأکید را می‌توان در سه مقوله اصلی که مورد وفاق

شکل ۲: عمده‌ترین شیوه‌های ابراز وجود دانشجو-معلمان از نظر اساتید

مصاحبه‌شوندگان بود بازسازی معنایی کرد:

۱-اعتقاد به مبانی و ارزش‌های اسلامی

مهم‌ترین مفاهیمی که در جریان مصاحبه‌ها از آن‌ها بحث شده و به کمک آن‌ها این مقوله عمده بازسازی معنایی شده عبارتند از: شروع بحث‌ها، ارائه‌ها، پاورپوینت‌ها و ... با نام و یاد خداوند؛ استفاده از آیات و روایات در حین مباحث و مناظره‌ها؛ استفاده از آیات و روایات در کارنوشت‌ها؛ پوشش و ظاهر آراسته.

۲-توسعه حرفه‌ای معلم

مقوله اصلی دیگری که دانشجو-معلمان در جریان تعامل بین فردی به آن توجه دارند و تلاش می‌کنند آن را بروز دهند کسب خصیصه‌های مبین «توسعه حرفه‌ای معلم» است. منظور از این مقوله، تمام تجربیات رسمی و غیررسمی معلمان است که در محیط‌های یادگیری و تحت شرایط پیچیده و درعین‌حال پویا کسب می‌گردد (فولان ۲۰۰۱). توسعه حرفه‌ای امر حیاتی است و اگر قرار باشد معلمان

تصاویر روشنی از «من حرفه‌ای» داشته باشند بهتر است در طول دوره آموزش حرفه‌ای و حتی در طول دوران تدریس توجه ویژه‌ای به آن داشته باشند و از تأثیرگذاری و اثربخشی آن مطلع باشند (کلاتتری خاندانی و فرخی ۱۳۹۵).

مهم‌تری مفاهیم این مقوله عمده، از نظر اساتید عبارتند از: ابراز توانمندی استفاده از شیوه‌های نوین تدریس؛ شرکت در مباحث و مناظره‌ها؛ ابراز وجود به شیوه داشتن قدرت بیان عالی؛ استفاده از رفتارهای غیرکلامی به مثابه یک عنصر ارتباطی مورد نیاز حرفه معلمی؛ تلاش جهت نشان دادن داشتن خصیصه صبر و حوصله، نداشتن اضطراب در ارائه‌ها و کم رو نبودن؛ متانت در رفتار و گفتار در برخورد با دیگران.

۳- استفاده از فناوری‌های نوین

استفاده از فناوری‌های نوینی مانند سیستم هوشمند کلاس‌ها به بهانه‌های مختلف؛ استفاده از نرم‌افزارهای مرتبط با امر تدریس در تمام فعالیت‌ها؛ همراه داشتن رایانه حتی به صورت امانی در هنگام ارائه.

همان‌گونه که در طرح مسأله نیز بیان گردید از مصاحبه‌شوندگان خواسته شد که در مورد مؤلفه‌هایی که انتظار داشته‌اند دانشجو-معلم در ابراز وجود بر آن تأکید نمایند و آن را اظهار نظر کنند نیز سؤال گردید. در این خصوص، اساتید به دو نکته اشاره کرده‌اند: و.

۱- نداشتن تفکر انتقادی: از نظر مصاحبه‌شوندگان، یکی از مفاهیمی که در حوزه تعلیم و تربیت از جایگاهی ویژه برخوردار و لازمه تحقق رشد و شکوفایی یک کشور است داشتن تفکر انتقادی می‌باشد. از نظر اساتید، تفکر انتقادی برای ارزیابی منابع و به‌عنوان راهی برای حل مشکل تعریف کرد. از نظر مصاحبه‌شوندگان، تفکر انتقادی، توانایی دستیابی به نتایج منطقی مبتنی بر مشاهده اطلاعات تعریف شده است و موجب توسعه توانایی پژوهش، حل مسئله، خود راهبری، تصمیم‌گیری و یادگیری مادام‌العمر می‌شود. لذا تأکید داشته‌اند این خصیصه، برای یک معلم ضروری است و باید در تربیت حرفه‌ای معلم به آن توجه شود.

۲- برخوردار نبودن از روحیه پژوهشگری: منظور از این مقوله این است که دانشجو-معلمان تلاشی از خود نشان نداده‌اند تا اساتید را مجاب نمایند این ارزیابی را داشته باشند که آن‌ها علاقه‌مند به حوزه پژوهش و پژوهشگری هستند. این در حالی است که هر سال، با توجه به اهمیت جایگاه پژوهش از نظر دانشگاه، در قالب «شیوه‌نامه برگزاری هفته پژوهش» و با شعار «جامعه دانایی محور در بستر تربیت معلم پژوهش محور» به صورت پرنرنگ به تجلیل از دانشجو-معلمان پژوهشگر برتر به‌عنوان یکی از سه محور این جشنواره پرداخته می‌شود.

بحث و نتیجه‌گیری

ابراز وجود به مثابه یک مهارت اجتماعی، رفتاری بینا فردی، کلید رفتار انسانی و فراگرفتنی است؛ از یک طرف پیامد آن، بهبود عزت‌نفس، افزایش تعاملات میان فردی، مهارت در ارتباط، کاهش اضطراب اجتماعی، قدرت تصمیم‌گیری، ابتکار و سلامت فکر و روان است و از طرف دیگر دانشجو-معلمان دانشگاه فرهنگیان باید این مهارت را فراگیرند و آن را درونی نمایند و به سطحی از توانایی و مهارت دست یابند که بتوانند آن را به دانش آموزان نیز منتقل نمایند.

نکته اینجاست که ما در خلأ زندگی نمی‌کنیم بلکه واقعیاتی مانند مهارت‌های زندگی را تحت شرایطی که در آن قرار داریم و پاسخی که به شرایط می‌دهیم می‌آموزیم و مورد بازنگری قرار می‌دهیم. جامعه‌ای که افراد آن از مهارت اجتماعی ابراز وجود برخوردار هستند در برخورد با دیگران، بر اساس احترام به عقاید، باورها، افکار و احساسات آن‌ها عمل می‌کنند و چنین توقعی نیز از دیگران دارند. این مهم در جریان اجتماعی شدن و بازاجتماعی شدن افراد قابل دستیابی است.

موضوع شیوه ابراز وجود در این دانشگاه از این جهت اهمیت دارد که آموزش و پرورش به‌مثابه نهادی آموزشی-تربیتی، وظیفه دارد امر مهم فرایند جامعه‌پذیری و به‌طور خاص ابراز وجود را در بین کودکان، نوجوانان و جوانان تحقق بخشد؛ لازمه دستیابی به این هدف، کارآمدی دانشگاه فرهنگیان است؛ این دانشگاه وظیفه دارد به تربیت معلمانی همت‌گمارد که خود، مهارت ابراز وجود را یاد بگیرند، درونی کنند و مبنای عمل قرار دهند تا در آینده بتوانند آن را به دانش آموزان منتقل نمایند.

همان‌گونه که بحث شد عمده‌ترین شیوه‌های ابراز وجود دانشجو-معلمان، در سه مقوله اعتقاد به مبانی و ارزش‌های اسلامی، توسعه حرفه‌ای معلم و استفاده از فناوری‌های نوین بازسازی معنایی گردید. همین‌طور از نظر مصاحبه‌شوندگان، دانشجو-معلمان به دو مؤلفه تفکر انتقادی و روحیه پژوهشگری نیاز دارند؛ که این دو، در هنگام ابراز وجود مغفول مانده است.

منابع

- بیبی، ازل (۱۳۸۱)؛ **روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی**؛ ترجمه رضا فاضل؛ تهران: سمت.
- جلالی، محسن و الناز پوراحمدی (۱۳۸۹)؛ **اثربخشی آموزش ابراز وجود بر سلامت روان‌شناختی و عزت‌نفس نوجوانان**؛ فصلنامه اندیشه و رفتار؛ دوره پنجم، شماره ۱۷.
- جلالی، محسن؛ پوراحمدی، الناز (۱۳۸۹)؛ **اثربخشی آموزش ابراز وجود بر سلامت روان‌شناختی و عزت‌نفس نوجوانان**، اندیشه و رفتار، دوره پنجم، شماره ۱۷، ۲۷-۳۶.
- حسینی، جعفر؛ امام‌وردی، فاطمه (۱۳۹۶)؛ **اثربخشی شناخت درمانی گروهی مبتنی بر ذهن آگاهی در ابراز وجود زنان مبتلا به سرطان سینه**؛ این‌سینا، دوره ۱۹، شماره ۲ (مسلسل ۵۹)، ۲۱-۲۷.
- خلعتبری، جواد (۱۳۹۴)؛ **تعیین اثربخشی آموزش ابراز وجود بر میزان خلاقیت دانش آموزان پسر دوره ابتدایی**؛ ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، دوره ۵، شماره ۳، ۱۹۷-۲۱۱.
- ریس، شان و رودریک گراهام (۱۳۷۹)؛ **آموزش ابراز وجود: چگونه همان کسی باشید که واقعاً هستید؟**؛ ترجمه منیجه شهینی؛ ییلاق اهواز: دانشگاه شهید چمران.
- شهیدی، شهریار؛ نفیسه صریحی (۱۳۹۲)؛ **رابطه روش‌های فرزندپروری با توانایی ابراز وجود و بررسی تأثیر برنامه آموزشی ابراز وجود در دانش آموزان**؛ روانشناسی معاصر، دوره سوم، شماره ۱، ۲۳-۱۴.
- عمیدنیا، الهام؛ نیسی، عبدالکظیم؛ سودانی، منصور (۱۳۸۹)؛ **ابراز وجود و میزان سازگاری فردی - اجتماعی در دانشجویان دختر**؛ مجله اندیشه و رفتار، دوره پنجم، شماره ۱۷، ۳۷-۴۶.
- فلیک، اووه (۱۳۸۷)؛ **درآمدی بر تحقیق کیفی**؛ ترجمه هادی جلیلی؛ تهران: نشر نی.
- کلانتری‌خانه‌ای، عزت‌الله و محمدحسین فرخی (۱۳۹۵)؛ **نگاهی به توسعه حرفه‌ای معلمان فکور و تبیین درس پژوهی و فعالیت یادگیری**؛ فصلنامه تربیت‌معلم فکور، سال دوم، شماره ۳، تابستان ۱۳۹۵.
- کیا، سیمای؛ شعبانی، حسن، احقر، قدسی؛ مدانلو، مهناز (۱۳۹۵)؛ **تأثیر آموزش مهارت ابراز وجود بر عزت‌نفس دانش آموزان**؛ نشریه روان پرستاری، دوره ۴، شماره ۱، ۳۸-۴۶.
- کندال، دینا (۱۳۹۳)؛ **جامعه‌شناسی معاصر**؛ ترجمه فریده همتی؛ تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.
- کجباف، محمدباقر؛ نقوی، محمد؛ عرب بافرانی، حمیدرضا (۱۳۹۴)؛ **تأثیر خودکارآمدی، توانمندسازی و شادکامی بر ابراز وجود معلمان**؛ دانش و پژوهش در روان‌شناسی کاربردی، دوره ۱۶، شماره ۱ (پیاپی ۵۹)، ۸۸-۹۶.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۲)؛ **جامعه‌شناسی**؛ ترجمه منوچهر صبوری؛ تهران: نشر نی، چاپ نهم.
- محمدپور، احمد (۱۳۸۹)؛ **ضد روش: منطق و طرح در روش‌شناسی کیفی**؛ تهران: جامعه‌شناسان.
- مقیمیان، مریم؛ امینی، راضیه (۱۳۹۳)؛ **مقایسه تأثیر گشتالت درمانی و درمان شناختی رفتاری آلیس بر ابراز وجود دانشجویان پرستاری**؛ نشریه پرستاری ایران، دوره ۲۷، شماره ۱، ۸۹-۱۱۱.
- مقیمیان، مریم؛ امینی، راضیه؛ کاشانی، فهیمه (۱۳۹۵)؛ **تأثیر گشتالت درمانی بر ابراز وجود دانشجویان پرستاری و مامایی جامع‌نگر**، دوره ۲۵، شماره ۷۹، ۷۹-۷۲.
- Buck, N.M.L., Leenaars, E.P.E.M., Emmel kamp, P.M.G Van Marle, H.J.C. (2012). Explaining the Relationship between Insecure Attachment and Partner Abuse: The Role of Personality Characteristics. *J. Interpersonal Violence*, 27, 16, 3149-3170.
- Fullan, M. (2001) "The New Meaning of Educational Change". Routledge. New Yourk: Teachers College Press.
- lent, R. W. Brown, S. D., and Hackett, G. (2000) Contextual Supports and Barriers to Career Choice. *Journal of Counseling Psychology*, 47(6), 36-49.
- Lin, Y., Shiah, S., Chang, Y. C., Lai, T., Wang, K. Y., & Chou, K. R. (2004). Valoution Fanassertiveness, Self-steem and Interpersenal Communication Satisfaction. *Nurse Education Today*, 24, 656-665.
- Kendall, D; *Sociology in Our Times*; Eighth Edition Wadsworth, 8thed, Cengage Learning, 2011.
- Kaylic (2010). An Analysis of Adolescents Assertiveness Level According to The Attachment Patterns Towards Their Parents and Specific Demografic Variables: The Example of Darca. Unpublished Master's Thesis, University of Cukurova, Department of Educational Sciences, Adana.

- Nota, I., & Soresi, S. (2004), An Assertiveness Training Program for Indecisive Students Attending an Italian University. *Career Development Quarterly*, 15(4), 47-63.
- Nota, L., Soresi, S., & Ferrari, L., Wehmeyer, M. L. (2011). A multivariate Analysis of the Self-determination of Adolescents. *Journal of Happiness Studies*, 12, 245-266.
- Patterson, M., Green, Y. M., Basson, C. G., and Rose, F. (2002). Probability of Assertive Behavior, Interpersonal Anxiety and Self-efficacy of South African Registered Nurses. *Journal of Transcultural Nursing*, 15(1), 9-17.
- Stanhope, M., Lancaster, J. (1998). *Community Health Nursing: Process & Practice for Promoting Health*. Mosby- year book Publication, 621-622.
- Turner, Lisa A.; Langhinrichsen-Rohling, J. (2011). Attachment, Relationship Beliefs, and Partner-Specific Assertiveness and Psychological Aggression Among College Students. *Springer Publishing Company*, 2, 4, 387-403.
- Zeinivand, A. (2006). Relationship between Self-esteem and Social Support and Scholastic Progression of Second-year High-School Students. (Unpublished Tarbiat Modarres University). (Persian).

شهرستان گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 پرتال جامع علوم انسانی

شپوه‌شگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی